

2009. október 20. kedd - Vendel napja.

Internálótábor a francia Riviérán

Entellektüelek a téglagyárban

2009. szeptember 09. 07:00

Netriport - Vadász Éva

A Cote d'Azur és Provence között, olajfák és jegenyék árnyékában friss tavaszi szellő fújja fodrosra a függönyöket az okker házak levendulakék ablakaiban. A férfiak petanque-ot játszanak. Mozdulatlan lábak állják körül a lomhán guruló golyókat az útkereszteződésben elkerített pályán. A zebrán túl magas kerítések és kutyás őrk védik Les Milles hajdani téglagyárát.

hirdetés

– Kétezer-ötszáz ember halálútja kezdődött ebben az egyszerű téglagyárban – mutat a gyárépületre **Alain Chouraqui**, a Les Milles-i tábor emlékhelye elnevezésű civil szervezet elnöke, jogász, politológus és szociológus, aki ezenkívül a Francia Kutatási Minisztérium alapította Nemzeti Kutatási Központ igazgatója. – *Az épületek nyolcvanöt százaléka az internálótáborra emlékeztet. Ezeket meg kell őrizni a jövőnek.*

Az igazgató édesapja Leclerc tábornoknak a berlini bunkert elsőként elérő páncélos hadosztályában szolgált. Ő az ellenállásban látta az emlékezés fennmaradását. 1945. május 8-án ezt írta naplójába: „Kíábrándult győzelem”. Azon a napon ért véget Európában a második világháború. Tudta, hogy az igazságtalanságnak nincs vége. Egy francia fogolytáborból szabadult, majd Líbiában a szabad francia hadsereghez csatlakozott, aztán Rommel ellen harcolt Észak-Afrikában, végül a normandiai partraszállás előkészítő csapatához csatlakozott Angliában. Részt vett a Párizs felszabadításáért folyó csatában, és a szabadítók közt volt a dachauzi tábornál. Sidney Chouraqui negyven évig harcolt az emberi jogokért, a rasszizmus ellen. A nyolcvanas évek elején, Alain fia segítségével új feladatot tűzött maga elé – az emberi méltóság arculcsapása ellen és e méltóság védelmében. Helyi civil szervezetek, túlélők és ellenállók segítségével nekikezdett az internáló tábor emlékhellyé alakításának. Ennek első és legfontosabb oka volt, hogy a vidéken mind erősebben terjedtek a szélsőjobboldali eszmék. Másodsor: ma Franciaországban a Les Milles-i az egyetlen épségben megmaradt internálótábor a kétszáz közül. Nyomaiban van csak meg ugyanis a drancy-i tábor, amelynek helyén Shlomo Selinger alkotása állít emléket az internált francia zsidóknak. Harmadrészt pedig: Les Milles története érdekes és megindító.

Sidney Chouraqui, Alain Chouraqui édesapja

Les Milles, a láger épülete

A gyár központi épülete

A hathektáros területen fekvő, hatalmas, 15 000 négyzetméternyi téglalapítmény központi épületében ideiglenes kiállítást rendeztek be. A képgaléria egy dolgozószobányi fekete-fehér fényképet mutat be az európai és a francia fasizmusról.

1939 és 1942 között tízezerél több embert zsúfoltak be ide huszonhét országból, főként Németországból és Ausztriából. A dokumentáció tizenhat magyarról is tanúskodik. Nem német, nem náci, hanem francia javaslatra zárták ide őket. Az internáltak többsége a náciizmus elől a francia Riviérára menekülő értelmiségi volt. Művészetük nyomait a tágas, napfényes terem falai őrzik. Az egykori tiszti ebédlőt eleven színű falképek borítják. A leginkább szemebetűnő művön afrikai bennszülött, napkeleti bölcs, angol lord, eszkimó, fakír, seriff és társai ülnek egy utolsó vacsorán a Leonardo ihlette elrendezésben. Kristálytiszt a kép üzenete a rasszizmus ellen. A másik falon szardíniák járulnak egy nagy kagylón terpeszkedő harcsa elé. Mögöttük óriási csülök úszik a vízen egy afrikai törzsbeliekkel teli ananász mellett. És a nagy harcsa mintha amerikai vízumot osztogatna.

Az egykori tiszti ebédlőt eleven színű falképek borítják (Fotó: Vadász Éva)

Művészek fogságban

A Német Birodalom deportált polgára, a neves szürrealista festő *Max Ernst* szüntelenül rajzolt itt, hogy elfeledje csillapítatlan éhségét. Télen szabadult, egy másik táborba vitték, 1941-ben onnan menekült Amerikába. *Golo Mann*, Thomas Mann fia, az esszéista történész egy cseh katonai alakulatban harcolt Annecy-nál a németek ellen. Ott tartóztatták le, és vitték Les Milles-be. Amerikai közbenjárásra szabadulhatott, a görög Nea Hellas gőzhajó fedélzetén látta meg (rokonaival együtt) az amerikai partokat. *Erich Itor Kahn* német zeneszerző is az USA-ba emigrált. *Hans Bellmer*, a babakészítő fotóművészt hamis útlevelek készítése miatt internálták Les Milles-be. Túlélte, Párizsban hunyt el 1975-ben. *Ferdinand Springer*, a német festő 1942-ben, pár héttel a német megszállás előtt menekült Svájcba. Az akkor legnépszerűbb német emigráns író, *Lion Feuchtwangert*, a marseille-i amerikai konzul piros sportkocsin menekítette ki innen, és női ruhában, hajón menekült Amerikába, ahol a háború végéig élt. Les Milles-ben volt internált *Wols*, eredeti nevén *Alfred Otto Wolfgang Schulze* német festő, grafikus és fotográfus, *Fritz Brügel*, az osztrák-cseh író, *Otto Meyerhof* az oxigénfogyasztás és az izom-tejsav-anyagcsere kapcsolatának tisztázásáért Nobel-díjjal kitüntetett német tudós, *Herman (Henry) Gowa* festő és még számosan mások. Azt az *Alfred Kantorowicz*ot, akinek a vezetésével 1934-ben, alig egy esztendővel a berlini könyvégetések után a Német Írók Szövetsége Párizsban megalapította a Német Szabadságkönyvtárat (*Deutsche Freiheitsbibliothek*) – amely a náciizmus által elüldözött kétszázötven német emigráns író műveinek megmentését tűzte ki célul –, szintén Les Milles-be internálták.

Alain Chouraqui (Fotó: Vadász Éva)

Az élet a táborban

– *Pszicho-szociológiai mechanizmus ez* – mutat a tömbökben álló cserepekre Chouraqui, amelyek arra várnak, hogy felépüljön belőlük az emlékmű. Ezek a még 1989-ben is működő gyárban készültek. A gyár halott épületében ma már áram sincs. – *Annak idején mindhárom emeleten egy-egy lámpa pislákol.* A kemencék kéményéhez bújva melegedtek a foglyok, amikor a tisztok nem látták. – Az igazgató kikapcsolja elemelámpáját, és látni, hogy az ajtótokok körül beszűrődik a márciusi nap fénye. Valószínűleg nem védtek se a nyár, se a hideg tél ellen. A gyár most óriási, sötét labirintus. Egy hosszú és még sötétebb helyiségben színpad áll, és 18 sornyi, téglákból épített nézőtér. – *A berlini kabaré nyomán Die Katakombe lett a neve ennek a fűtőhelyiségnek.* A foglyok színdarabokat játszottak itt. A tisztok közös helyiségébe nem mehettek, pedig csak ott volt természetes fény. Oda imádkozni szoktak be a foglyok, és abban a helyiségben festették fel a háromméteres horogkeresztet a háborút követő években, amikor a deportálás szót nem volt hajlandó elismerni a francia állam. A Les Milles-i emlékhely megőrzi ezeket a falra festett horogkereszteket, mind a húszat. Része ez az oktatási programnak, mert Les Milles és a közeli Aix-en-Provence lakosainak többsége még ma sem ismeri el, ami itt a háború alatt történt. Pedig már az a katona is rég meghalt, aki segített egy családnak elszökni a táborból, és azután a falu kiközösített tagjaként élte végig az életét. A katona Auguste Boyer volt, A világ igazai kitüntettetije, olyan nem zsidó ember, aki élete kockáztatásával mentett zsidókat a holokauszt alatt.

Deportálás – a szó, amelyet Franciaország hallani sem akart

1995. július 16-i beszédében Jacques Chirac elismerte a francia állam felelősségét a deportálásokban. Addig a Vichy-rezsimre mint illegális kormányra tekintett a hivatalos Franciaország. A Vichy-kormány antiszemitizmusa volt a betetőzése annak a zsidóellenességnek, amely a Dreyfus-ügy óta közös nevezőre hozott több francia jobboldali csoportot. Ez alapozta meg az aktív együttműködést, amellyel segédkeztek a franciák a zsidók összegyűjtésében, és amelynek célja volt, hogy elnyerjék a németek jóindulatát. A Les Milles-i tábor történetét addig felejtani igyekeztek, míg a kormány el nem ismerte a deportálásokban és a zsidóság kiirtásában való francia részvételt. A segítséget nyújtó franciáknak köszönhetően az ország zsidóságának kétharmada megmenekült, egyharmadukat azonban deportálták, kb. 76 000 főt.

Út a végső megoldás felé

1942. januárjában a wannsee-i konferencián a náci vezetők döntöttek a zsidók megsemmisítéséről. Les Milles-ből 1942. augusztus 3-án kétezer-ötszáz zsidót, közöttük száz gyereket indítottak el Auschwitzba. A deportálások falra írt dátumait 1942. szeptemberéig lehet követni. A téglagyár első emeletére 1200 férfit zsúfoltak, egy főre 40 cm² jutott. A lépcsők még életveszélyesek, de védőfelszerelésben fel lehet jutni a második szintre. Itt raboskodtak az asszonyok és a gyerekek. A harmadik emeleten rejtékhely volt az ellenállók és a szerelmesek számára.

– *1992 óta itt áll egy vagon. Nem az eredeti, de azon a sínen áll, ahonnan a deportálás indult. Büszkéek vagyunk arra, hogy még soha nem rongálták meg.* – A semmibe futó síneken álló vagon ajtajában Alain Chouraqui lefordítja a még csak franciául kirakott táblák feliratait. Az egyik szöveg szerzője Henri Manen, a tábor egykori lelkésze, akit A világ igazai címmel tüntettek ki.

„*Szívszorító a búcsú. Magas, jóképű fiatalember. 17-18 éves lehet. Apja és anyja között áll, nem engedi el őket. Nem sír. Kettejüknek támaszkodik, fejét az övékéhez dörzsöli, lassan és finoman, hihetetlenül gyengéden. Egy szó sem hangzik. Az anyja és*

Hans Bellmer (1940)

az apa hangtalanul, megállás nélkül sír. És ez így megy. Senki nem szól. Végül eljön az idő. Öregek és a fiatal, mind felzokog. Nincs kiáltás, nincsenek mozdulatok. Csak merev arcok, amelyek azonnal az örökkévalóságot szeretnék látni.”

Négy önkéntes dolgozik a Les Milles-i tábor emlékhelye projekten, a tábor területén álló, levendulakék ablakos, okkersárga házban. Az oktatási központ 2007-re tervezett átadása a mostani tervek szerint 2011-ben végre megvalósul. A központ sajátos magyarázatot ad majd arra, hogy a kegyetlenség újból megtörténhet. Bemutatja, hogy az intolerancia, a passzivitás és az erőszak spirálja miképp működött a második világháború előtt/alatt – és működik ma is, például az iskolaudvarokon, főként Európában.

Kapcsolódó írások

- [Szigeti Tamás bomolt a K. Petrys Házban](#)
- [A stáblisták idején – Swiss Design in Hollywood](#)
- [„Itália a művész szívében” – Molnár C. Pál a Budapesti Olasz Kultúrintézetben](#)
- [München magyarul. Magyar művészek Münchenben 1850–1914](#)
- [Kogart Friss 2009](#)
- [Magyar regék és mondák – képzőművészeti kiállítás](#)

hirdetés